

ANDREAS OLDEBERG *Die ältere Metallzeit in Schweden*, vol. I—II, Kungl. Vitterhets historie och antikvitets Akademien, Stockholm, 1974, 1976, XI+410 p. 224 pl.

Această lucrare monumentală reprezintă cea mai amplă sinteză privitoare la epoca veche a metalului în Suedia, corespunzătoare perioadelor 1—3 din cronologia lui O. Montelius pentru nordul Europei. Autorul ei, după îndelungate cercetări în muzeele și colecțiile din Suedia și străinătate, a reușit să adune un foarte bogat material arheologic din epoca respectivă, elaborând, pe baza lui, lucrarea în două volume, dintre care primul conține catalogul descoperirilor, însoțit de planșele corespunzătoare, iar al doilea comentariile la aceste descoperiri.

În catalog sînt incluse descoperirile din morminte, așezări și depozite, precum și cele izolate, cu precizări asupra felului descoperirii și a locurilor de găsim, pe baza datelor din publicații, arhivele muzeelor și cercetările personale. Descoperirile prezentate în ordine geografică, au fost numerotate de la 1 la 3 238, fiind ilustrate, în cea mai mare parte, prin desene și mai puțin prin fotografii. În cadrul acestor descoperiri din Suedia, o grupă aparte o constituie acelea fără loc de găsim sigur din această țară, nefiind exclusă, după autor, posibilitatea ca unele dintre ele să provină din Danemarca.

Cele mai multe din aceste descoperiri sînt din aramă, bronz și aur, față de care ceramica este relativ puțină, ca de altfel și alte obiecte din lemn, corn, piele, chihlimbar etc.

În catalog sînt menționate unele caracteristici ale obiectelor (dimensiuni, patină și stare de conservare), data cercetărilor, muzeul, numărul de inventar și bibliografia.

Din punct de vedere cronologic, descoperirile prezentate aparțin în cea mai mare parte bronzului vechi și numai într-un număr redus epocii mormintelor în cutie de piatră din ultima fază a neoliticului nord-european. Întrucît, după autor, este greu să se deosebească în mod absolut neoliticul tîrziu de cea mai veche fază a epocii bronzului din nordul Europei, s-au încadrat descoperirile respective cu probabilitate în bronzul vechi. În această privință, cum o mărturisește în introducerea la volum, autorul s-a condus după principiul de a oferi mai mult material, pentru a se putea trage concluzii mai precise în viitor.

În comentariile la catalog, remarcabile prin claritatea și, în același timp, bogăția de idei pe care le conțin, dintre care unele noi și originale, se tratează următoarele trei probleme principale: arme și podoabe; morminte, ritualul de înmormîntare și religia; tehnica.

În ceea ce privește prima problemă, se examinează din punct de vedere statistic și evolutiv unele tipuri de arme și podoabe, însoțindu-se capitoulul la urma lucrării de mai multe tabele cu date privitoare la răspîndirea geografică a tipului de obiecte, precum și de o hartă cu toate descoperirile din cea mai veche epocă a metalelor din spațiul respectiv.

În legătură cu problema a doua, se prezintă mormintele, ritualurile de înmormîntare și religia, folosindu-se în acest scop material comparativ arheologic din afara nordului Europei, sau etnografic, aparținînd populațiilor slab dezvoltate.

În fine, referitor la problema a treia, a tehnicii, autorul se ocupă în mod special de tot ceea ce este important în legătură cu cuprul, cuprul cu arsen, cositorul, plumbul, aurul și zincul din această vreme în nordul Europei, precum și în restul „Lumii Vechi”, din Europa și Asia. În acest scop, se bazează pe o bogată literatură, precupîndu-l în mod special și problema mult discutată a cronologiei absolute pe baza metodei radiocarbon.

Cum este și firesc, în această parte finală a lucrării sale, autorul a acordat o atenție specială și problemei cuprului cu arsen, echivalentul bronzului cu cositor, pe care l-ar fi depășit în anumite privințe, neputîndu-se preciza, după el, de ce s-a renunțat la acest metal, după ce a fost folosit în eneolitic și la începutul epocii bronzului în toată Europa și Orientul Apropiat.

Relativ la această problemă, amintim, că și prin cercetările mai noi din România s-a scos în evidență că minereurile de cupru cu arsen (bronzul cu arsen) erau utilizate nu numai în bronzul timpuriu, cum o atestă unele descoperiri de la Sărata Monteoru, Tulcea și Deva, ci chiar și mai înainte, la sfîrșitul eneoliticului, cum o indică analizele spectrale ale unor obiecte din așezarea culturii Cucuteni B de la Sărata Monteoru.

Important este faptul că autorul s-a bazat în concluziile sale pe un mare număr de analize spectrale ale obiectelor de metal din nordul Europei și spațiul mediteranean, precum și pe încercările personale de a produce unele

tipuri de arme și podoabe din epoca veche a bronzului din nordul Europei.

De asemenea, tot în legătură cu această ultimă parte a lucrării, merită să fie scoasă în evidență și atenția deosebită acordată de autor exploatării aurului din Transilvania în epoca tratată, în legătură cu care presupune că pot fi puse și unele unelte grele de piatră, aramă și bronz.

Lucrarea se încheie cu tabele conținând date privitoare la descoperiri de morminte, diferite tipuri de arme și podoabe și analize C_{14} ale resturilor de schelete din morminte din diferite epoci din Suedia, precum și o bogată bibliografie.

Prin conținutul său științific, deosebit de valoros, și materialul ilustrativ, clar și foarte bine întocmit, lucrarea prezentată poate fi considerată, pe drept cuvânt, ca fiind de referință pentru toți specialiștii în epoca bronzului din Europa.

MIRCEA PETRESCU-DÎMBOVIȚA

JAN MACHNIK *Frühbronzezeit Polens (Übersicht über die Kulturen und Kulturgruppen)*, Polska Akademia Nauk—Oddział w Krakowie, Prace Komisji Archeologicznej, Nr. 15, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1977, 210 p., 35 pl., 1 hartă.

Cercetarea și implicit valorificarea bogatului material documentar de care dispunem astăzi privind istoria străveche a Europei s-au concretizat mai ales în ultimul deceniu prin apariția unor valoroase lucrări. Astfel, autori ca A. Leroi-Gourhan sau H. Müller-Karpe s-au străduit și au reușit să elaboreze adevărate tratate de preistorie generală, iar alții ca R. Pittioni, V. Milošević, S. Pigott, J. Hawkes, G. Clark, A. Mozsolics etc. au întocmit lucrări de sinteză temeinic documentate referitoare la istoria străveche a unor mari zone de interferențe culturale ale Europei. În sfârșit, o ultimă categorie, dar la fel de importantă ca și cele menționate mai sus, cuprinde ample monografii elaborate cu scopul de a valorifica, de a pune în discuție și de a găsi rezolvare pentru unele probleme privitoare la o etapă sau perioadă din evoluția culturii materiale, implicit a societății omenești de pe un teritoriu bine delimitat al continentului european. În această serie se înscrie și lucrarea de sinteză *Frühbronzezeit Polens*, întocmită de Jan Machnik și apărută în anul 1977. Elaborarea unei astfel de lucrări a fost facilitată pe de o parte de bogatul material documentar rezultat din cercetările arheologice efectuate în R. P. Polonă, mai cu seamă în ultimele trei decenii, și pe de altă parte de valorificarea

acestui material prin ample articole de sinteză sau studii monografice întocmite de A. Gardawski, J. Glosik, J. Gurba, J. Kamińska, K. Kostrzewski, Z. Krzak, S. Nosek, W. Sarnowska, J. Romanov, T. Sulimirski etc. (avem în vedere principalele lucrări apărute între anii 1957—1977, inclusiv) și de Jan Machnik, consecvent și harnic cercetător al perioadei timpurii a epocii bronzului din Polonia.

Lucrarea la care ne referim aici este împărțită în trei capitole precedate de o introducere intitulată „punct de vedere” și succedate de un „cuvânt de încheiere” (succinte concluzii). Astfel, în cuvântul introductiv, Jan Machnik subliniază faptul că începutul epocii bronzului poate fi sesizat pe un vast teritoriu cuprins între Carpați, Alpi și zona Adriaticii și în care se delimitează simultan ariile a trei mari grupe de culturi înrudite. Primul, grupul Vinkovič—Samogyvár—Makó, va contribui apoi la definitivarea culturilor Nagyrév și Aunetitz (ultima incluzând în spațiul ei de dispersiune cea mai mare parte a zonei de vest a R. P. Polone); al doilea, în care sînt cuprinse regiunea Alpiilor, cu teritoriile aferente și, în sfârșit, aria culturilor cu ceramică „șnurată” (decorată cu șnur), ce vor contribui la formarea culturilor și grupelor cunoscute sub numele de Chłopice-Veselé, Mierzanowice, Strzyżów, Nitra sau Koštany. Autorul precizează de asemenea, că cercetătorii polonezi consideră că etapa timpurie a epocii bronzului se încheie într-o perioadă corespunzătoare cu ultima fază din evoluția culturii Aunetitz-faza a V-a (succedată de elemente Věteřov), iar în aria culturilor cu ceramică „șnurată” odată cu apariția primelor elemente Madárovce. Cristalizarea culturilor Trzciniec și Lausitz marchează după opinia sa o nouă etapă a epocii bronzului din zonele situate la nord de Carpați (cuprinzînd R. S. Cehoslovacă și R. P. Polonă).

Pentru a se înțelege cit mai bine trecerea de la culturile specifice eneoliticului tîrziu la acelea caracteristice epocii bronzului, în capitolul I, foarte succint de altfel (p. 11—26), sînt prezentate pe scurt principalele culturi și grupe cu trăsăturile lor esențiale (arie de răspîndire, tipuri de așezări — acolo unde se cunosc —, rit și ritualuri de înmormintare, unelte caracteristice — insistîndu-se îndeosebi asupra prelucrării silexului —, structură economică și chiar observații de ordin social). Se subliniază apoi și faptul că în această ultimă etapă a eneoliticului au existat legături foarte strînse cu purtătorii culturilor situate în zona bazinului Dunării mijlocii, Boemia și Moravia. Este, de asemenea, importantă precizarea că pentru eneoliticul final cercetătorii polonezi au determinat două etape, prima caracterizată prin apariția și dezvoltarea a numeroase culturi și grupe cu structură social-economică mai eterogenă și cea de-a doua în care se cris-